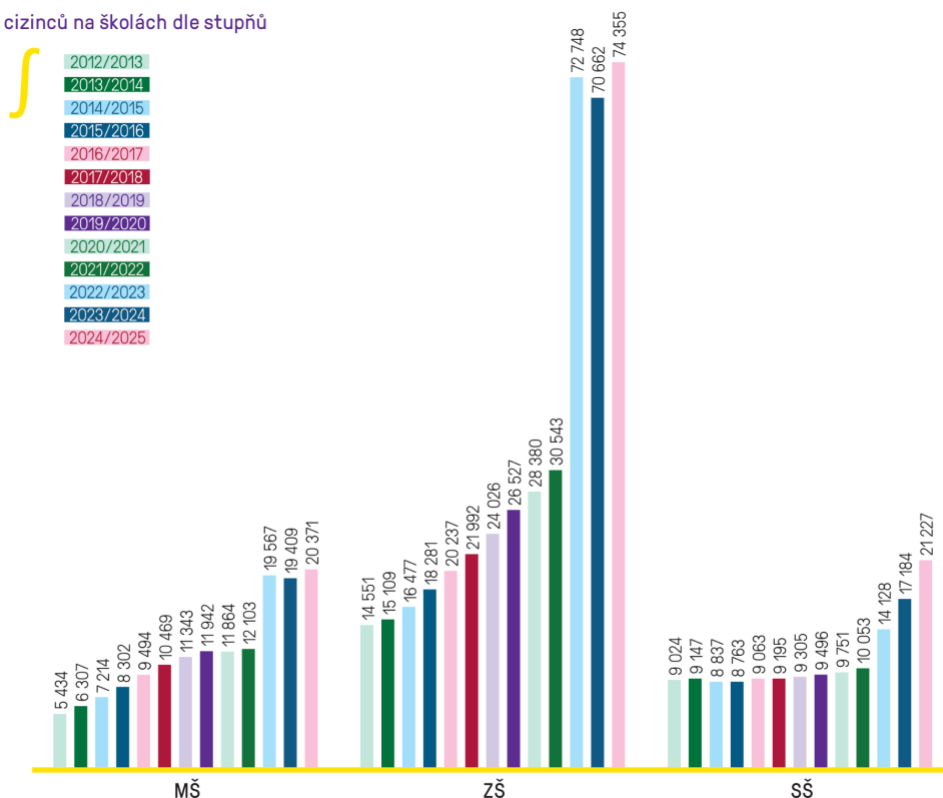

Míra začlenění dětí migrantů do vzdělávání – září 2024 (se zvláštním zohledněním osob s dočasnou ochranou)

Tento materiál se zabývá aktuálním (k září 2024) vývojem některých ukazatelů relevantních pro integraci ve vzdělávání, zejména ukrajinských uprchlíků s dočasnou ochranou (DO), ale v širším pohledu také obecně cizinců, případně dalších osob s migračním zázemím. Cílem materiálu není rekapitulovat jinde dostupné údaje, ale doplnit je o analýzu některých aspektů integrace ukrajinských uprchlíků do vzdělávacího systému, které jinde nejsou zohledněny, jedná se zejména o jazykovou přípravu a její dostupnost, vztah školských údajů k celkovým počtům uprchlíků i osob s cizím státním občanstvím v ČR a kontext poznatků z práce s rodinami migrantů v terénu. Materiál se přitom zaměřuje především na základní (ZŠ) a střední školy (SŠ).

Hlavním referenčním bodem budou statistické údaje ze začátku školního roku 2024/2025 na základě pravidelných zahajovacích školských výkazů MŠMT a statistiky MV.

počet cizinců na školách dle stupňů

Graf: data MŠMT (údaje k září daného školního roku), graf META

Kontext dlouhodobého vývoje

Počet žáků s cizím státním příslušenstvím v českých základních školách (tedy v režimu povinné školní docházky) v souladu se zvyšujícím se demografickým zastoupením cizinců v populaci ČR stabilně rostl a v průběhu deseti let se už před rokem 2022 zdvojnásobil. Už samotná nižší dynamika začlenění populace cizinců v mateřských školách – ale zejména u škol středních (kde ve stejném období počet žáků cizinců narostl jen o polovinu) – nasvědčují existenci bariér ve vzdělávacím systému.

Zásadním zlomem ve vývoji byl skokový nárůst v roce 2022, kdy agrese Ruské federace na Ukrajině zapříčinila příchod uprchlíků z tohoto konfliktu v bezprecedentním počtu. A i v následujících letech je zjevný nepoměr mezi scholarizací v ZŠ a SŠ, který se ještě prohloubil.

V tomto materiálu je odkazováno především na počty cizinců a počty uprchlíků s DO. Z dostupných statistik není přitom možné vysledovat počty vícejazyčných dětí s potřebou jazykové podpory bez ohledu na typ pobytu a státní občanství. Částečně tuto roli plní (zatím jen v ZŠ) nově vykazovaný údaj o nedostatečné znalosti českého jazyka. U něj nicméně školy nezohledňují kromě nově příchozích i děti s přetrvávající potřebou méně intenzivní jazykové podpory.

Září 2024

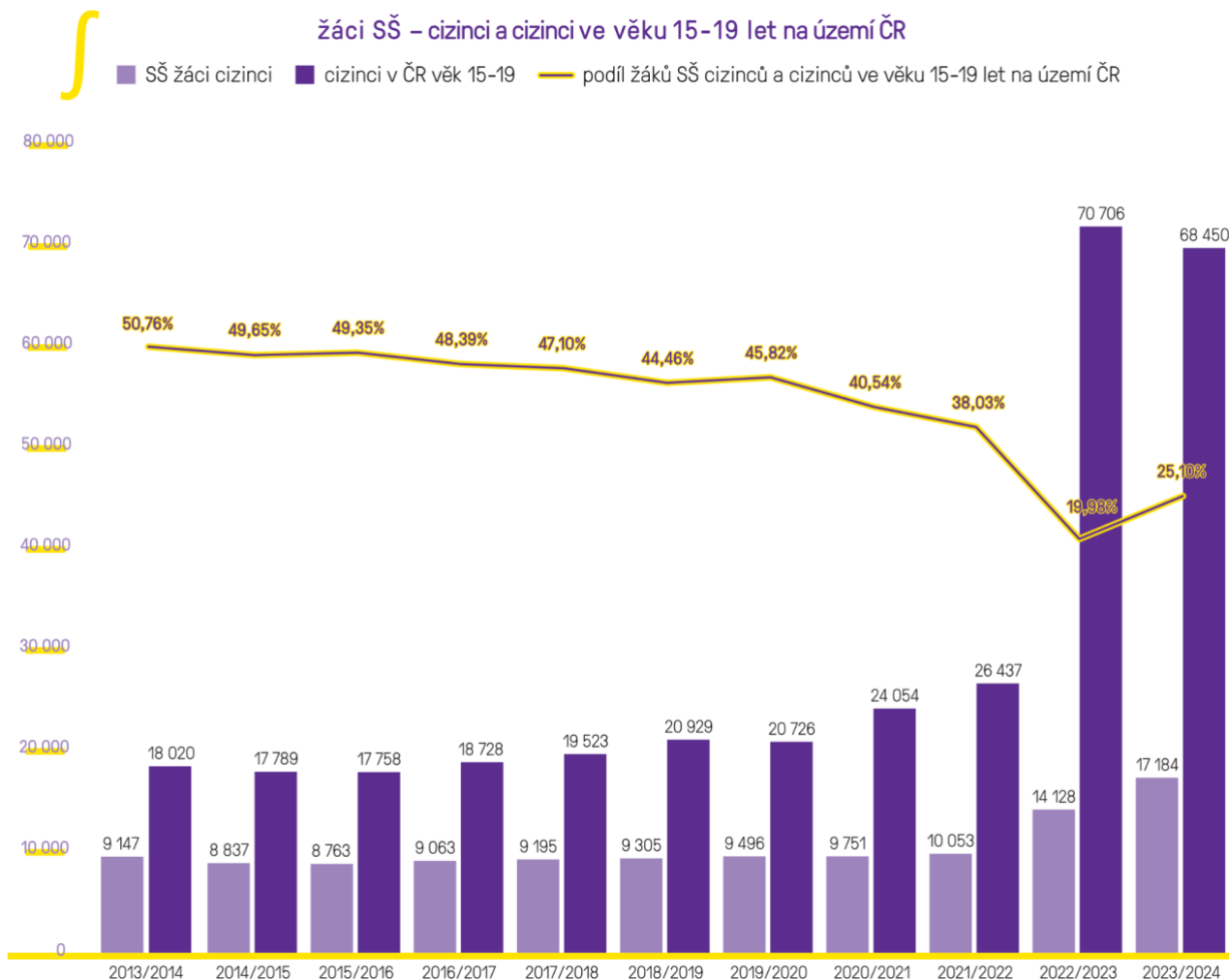
Co se týče žáků z Ukrajiny s dočasnou ochranou, nejaktuálnější přehled nabízí zpráva MŠMT – **Základní informace o ukrajinské problematice v regionálním školství** s údaji ze září 2024.

Počet všech žáků cizinců je po skokovém nárůstu se začátkem ruské invaze na Ukrajině v i ZŠ a MŠ víceméně stabilní, k nejmarkantnějšímu nárůstu dochází u středních škol, kde bylo na začátku války na Ukrajině začlenění nově příchozích minimální. Toto bylo možné přičíst na vrub jazykové bariéry, složitosti přestupu v průběhu školního roku (i přes úpravu v Lex Ukrajina, která legislativně umožnila držitelům DO výjimku pro přestup v 1. ročníku) a dalším faktorům.

Začlenění v SŠ se sice od té doby zvyšuje a rozdíly v míře zapojení uprchlíků s DO v ZŠ a SŠ se postupně snižují, nicméně tyto rozdíly přetrvávají a jsou zjevné i u dalšího ukazatele: podíl běžných tříd bez ukrajinských azylantů v ZŠ byl podle zprávy MŠMT v září 2024 59,8 %, zatímco v SŠ dokonce 79,4 %.

Nejjasněji však disproporci zastoupení mladých migrantů ve vzdělávací soustavě ilustruje srovnání počtu osob s cizím státním občanstvím na území ČR a počet studentů SŠ cizinců¹.

¹ Údaje v pravidelně zveřejňovaných přehledových materiálech MV: Statistika v souvislosti s válkou na Ukrajině uvádí počty osob s DO – v kategorii 15–17 let; ročenky ČSÚ s demografickými údaji pak počty cizinců ve věku 15–19 let. Přesnější data po jednotlivých ročnících nebyla k datu finalizace navzdory naší žádosti ministerstvem vnitra dodána, nebylo zde tedy možné podrobnější a přesnější srovnání, ani vyčíslení uváděných poměrů za cizince a osoby s DO ve stejných a přímo srovnatelných kategoriích. I přes problematickou porovnatelnost zdrojových dat a jejich nedostatečnou podrobnost a propojenost jsme přesvědčeni, že se jedná o vypovídající orientační ukazatel, zejména při sledování časové řady. Samozřejmě uvítáme přesnější analýzu, která by byla možná za podmínek a) dostatečné přístupnosti relevantních dat o vzdělávání nebo alespoň

Graf: data: ČSÚ, MŠMT, graf META

V časové řadě vidíme propad podílu žáků SŠ k počtu cizinců k roku 2022 a následný mírný nárůst, který pokračuje do současnosti. Statistika počtu cizinců ve věku 15–19 let pro rok 2024 nebyla k datu finalizace materiálu k dispozici, nicméně počet cizinců v SŠ na začátku školního roku byl již znám – 21 227. Jedná se opět o značné navýšení absolutního počtu a patrně i poměru scholarizovaných, nicméně lze předpokládat výslednou hodnotu spíše kolem 30 %, tedy stále na nižších než „předválečných“ hodnotách.

Ukrajinských občanů s DO ve věku 15–17 let bylo v ČR **v září 2022 26 131** a ve středních školách bylo zapsáno pouhých **3 457** žáků s DO, tedy **13 %** tohoto počtu.

b) realizace takovéto analýzy veřejnými institucemi disponujícími přístupem k podrobným datům (více k tématu viz materiál *Přechod na střední školy u migrantů včetně uprchlíků s dočasnou ochranou ve věku 15+*).

K **září 2024** bylo na území ČR registrováno 23 669 uprchlíků s DO v tomto věku a ve středních školách bylo zapsáno 7 193 žáků, tedy hrubým srovnáním **30 %** počtu.

Poměr žáků SŠ s doplňkovou ochranou a celkového počtu osob s DO ve věku 15–17 let se tak postupně zvyšuje od 13 % v září 2022 až k 30 % v září 2024.

	2022/2023	2023/2024	2024/2025
Počet žáků SŠ s DO	3 457	4 869	7 193
Cizinci s DO věk 14–17	26 131	22 452	23 669
PODÍL	13,23 %	21,69 %	30,39 %

Tabulka: data: MŠMT, MV, tabulka META

Lze tedy na jednu stranu konstatovat značný meziroční nárůst počtu studujících, nicméně celková míra scholarizace v SŠ nadále zůstává velmi nízká.

Nescholarizované děti s povinnou školní docházkou

Po celé období od jara 2022 lze pozorovat rozdíly mezi počty dětí s udělenou doplňkovou ochranou ve věku povinné školní docházky a počtem žáků s doplňkovou ochranou v základních školách. S případy nescholarizovaných dětí se setkávají jak pracovníci pracující s migranty, tak i zřizovatelé škol a pracovníci dalších institucí.

U dětí, které nedocházejí do školy, je přitom narušeno jejich základní právo na vzdělání a při často až několikaletém výpadku ze vzdělávání je vážně ohrožena jejich další vzdělávací dráha. Některé z těchto dětí se po skončení konfliktu vrátí Ukrajinu (pro niž je důležité mít vzdělané občany a lidské zdroje nutné pro budoucí obnovu a rozvoj země), postupem času však chce v ČR zůstat natrvalo stále větší množství migrantů. Nescholarizované děti se přitom zpravidla téměř nebo vůbec neintegrují a neučí český jazyk, ačkoli jsou v ČR mnohdy už delší dobu (v řadě případů až tři roky).

Dalším podstatným aspektem životní situace rodin těchto dětí je fakt, že česká legislativa stanovuje zákonným zástupcům povinnost svým dětem zajistit školní docházku a ti se jejím nezajištěním dostávají do potenciálně prekérního postavení.

Tuto povinnost mají zároveň – z hlediska zajištění odpovídajících vzdělávacích kapacit – také zřizovatelé ZŠ a kraje, potažmo stát.

K 30.9. 2024 bylo dle údajů MV na území ČR registrováno 50 978 dětí s DO ve věku 6–14 let. Podle výkazů MŠMT bylo v českých ZŠ zapsáno 39 731 dětí s DO. Rozdíl tedy činí kolem 11 tisíc pravděpodobně nescholarizovaných dětí. Pouze v Praze přitom tento rozdíl činí 3 475 dětí. Je nutno mít na paměti, že se jedná se pouze o hrubé vyčíslení, MV ČR bohužel k dnešnímu dni nedodalo vyžádaná podrobná data zohledňující jednotlivé ročníky dle data narození a vzniku povinnosti školní docházky. Státní správa nicméně má k dispozici statistiky, které by v porovnání s dalšími údaji mohly vést k zpřesnění údajů včetně zohlednění opakování ročníků, odkladů apod. Předpokladem k tomu je nicméně prioritizace integrace dětí uprchlíků a meziresortní spolupráce při analýze dat a jejich transparentní sdílení.

KRAJ	Počet UA uprchlíků s dočasnou ochranou k 29. 9. 2024 ve věku ZŠ (6–15)	Počet UA uprchlíků s DO v ZŠ	PODÍL	ROZDÍL
Hlavní město Praha	12 110	8 635	71,30 %	-3 475
Jihočeský kraj	2 505	2 056	82,08 %	-449
Jihomoravský kraj	5 049	3 817	75,60 %	-1 232
Karlovarský kraj	2 001	1 552	77,56 %	-449
Kraj Vysočina	2 088	1 548	74,14 %	-540
Královéhradecký kraj	2 524	1 955	77,46 %	-569
Liberecký kraj	2 091	1 830	87,52 %	-261
Moravskoslezský kraj	3 098	2 568	82,89 %	-530
Olomoucký kraj	1 742	1 424	81,75 %	-318
Pardubický kraj	2 499	1 923	76,95 %	-576
Plzeňský kraj	3 570	2 966	83,08 %	-604
Středočeský kraj	7 338	5 762	78,52 %	-1 576
Ústecký kraj	2 799	2 367	84,57 %	-432
Zlínský kraj	1 540	1 295	84,09 %	-245
CELÁ ČR	50 978	39 731	77,94 %	-11 247

Tabulka: data MŠMT, MV, výpočet META

KRAJ	Počet dětí, o nichž se nepodařilo zjistit žádné informace	Počet dětí nacházejících se mimo ČR	Počet dětí plnicích PŠD	Počet dětí s ukončenou PŠD (15+)	Počet dětí neplnicích PŠD	Celkový počet zjišťovaných	Děti, o nichž bylo něco zjištěno	Nescholarizovaných ze zjištěných	Podíl dětí, o nichž byly zjištěny údaje
Hlavní město Praha	1 604	128	113	52	249	2 146	542	45,94 %	25,26 %
Středočeský kraj	488	294	81	42	209	1 114	626	33,39 %	56,19 %
Jihočeský kraj	93	90	39	15	66	303	210	31,43 %	69,31 %
Plzeňský kraj	192	105	33	23	104	457	265	39,25 %	57,99 %
Karlovarský kraj	140	107	18	2	9	276	136	6,62 %	49,28 %
Ústecký kraj	95	72	11	7	35	220	125	28,00 %	56,82 %
Liberecký kraj	119	49	24	16	80	288	169	47,34 %	58,68 %
Královéhradecký kraj	299	81	24	11	38	453	154	24,68 %	34,00 %
Pardubický kraj	166	121	30	11	97	425	259	37,45 %	60,94 %
Kraj Vysočina	159	63	18	5	68	313	154	44,16 %	49,20 %
Jihomoravský kraj	341	155	84	43	217	840	499	43,49 %	59,40 %
Olomoucký kraj	131	71	14	7	25	248	117	21,37 %	47,18 %
Moravskoslezský kraj	178	63	19	20	41	321	143	28,67 %	44,55 %
Zlínský kraj	83	40	13	7	44	187	104	42,31 %	55,61 %
CELKEM	4 088	1 439	521	261	1 282	7 591	3 503	36,60 %	46,15 %

Tabulka: MV, dodatečné výpočty META; tabulka nezahrnuje dalších 956 nezjišťovaných dětí (viz níže)

Takovýto postup byl uplatněn na jaře a v létě 2024, kdy mělo být místními samosprávami ORP prověřeno **8 547** dětí s dočasnou ochranou ve věku povinné školní docházky, které při registraci MV k obnově dočasné ochrany neměly uvedenou školu a nebyly v žádné škole ani zapsány při kontrole v registru MŠMT.

4 088 dětí se nicméně při prověřování nepodařilo dohledat. Dalších 956 dětí pak mělo hlášený pobyt v obcích, které MV nedodaly žádné informace o prověřování. **U celkem 5 044 dětí** – (tedy u **59 %** z celkového počtu prověřovaných) tak v šetření **nebylo zjištěno nic**.

Zároveň není možné data zjištěná u dohledaných extrapolovat na chybějící většinu. Mezi nedohledanými bude téměř jistě nižší zastoupení dětí již zapsaných ve škole a zároveň vyšší zastoupení nescholarizovaných bez splnění povinné docházky, kteří zůstávají na území. Existuje zvýšená pravděpodobnost, že zákonní zástupci dětí, kteří nebyli zastiženi na řádně ohlášené adrese, žili v neregulérních, nevyhovujících a jinak překérných podmínkách, například na problematických ubytovnách. Rodiče těchto dětí mohou být oběťmi pracovního a dalšího vykořisťování a děti vystaveny řadě vlivů ohrožujících jejich vývoj, zdraví a bezpečnost. Mohou být obětmi zanedbávání a dalších jevů. V takovýchto podmínkách může být navíc o to těžší zajistit alespoň online výuku v ukrajinském vzdělávacím systému, kterou někteří ukrajinští rodiče pro své děti využívají.

Nejvyšší podíl dohledaných dětí byl v Jihočeském (69 %), Pardubickém (61 %) a Jihomoravském (59 %) kraji. Zdaleka nejnižší pak v Praze (25 %). Podle dat z šetření poskytnutých ministerstvem vnitra v neúplné formě a na základě odpovědi na dodatečný dotaz k regionální distribuci dat bylo navíc z obcemi nedodaných údajů (týkajících se necelé tisícovky dětí) cca 75 % z Prahy – tzn. v Praze byla po jejich započítání celkem dohledána odhadem necelá pětina celkového počtu dětí ze seznamu zde registrovaných k pobytu. Počet potenciálně nescholarizovaných dětí s DO v Praze se tedy v daném období mohl pohybovat až kolem 2 300.

Údaje z šetření nebyly veřejně publikovány a u dodaných dat nebyly ani standardizovanou formou uvedeny informace specifikující důvody nescholarizace u dohledaných dětí, u nichž se potvrdilo neplnění školní docházky.

Z praxe pracovníků METY a dalších organizací jsou nicméně nejčastějšími důvody nescholarizace dětí s DO na území ČR zejména:

- Děti jsou odmítány základními školami z důvodů kapacit; docházka do jiné školy není následně zajištěna zřizovatelem ani vyšší instancí (což by odpovídalo postupu podle Lex Ukrajina), rodiče jsou zároveň neúspěšnější při dalších vlastních pokusech o nalezení jiné školy. V řadě těchto případů se rodiče spokojili s ústní formou odmítnutí a nemají k dispozici oficiální rozhodnutí o nepřijetí. Ne vždy přitom informace o neumístěném dítěti doputuje ke zřizovateli či kraji formou, kterou stanovuje platná legislativa,
- Děti nebyly scholarizovány z jiného důvodu, například:
 - časté stěhování a chybějící jistota dlouhodobějšího ubytování,
 - zákonní zástupci neměli dostatek informací, nebo dostali informace nepřesné, v některých případech se domnívali, že postačuje vzdělávání online,
 - zákonní zástupci doufali v brzký návrat na Ukrajinu a s ohledem na to nepovažovali umístění dítěte do české školy za nutné,

- o v některých případech byly děti místo vzdělávání v základní škole dlouhodobě zařazeny do adaptačních skupin, které však nesplňují parametry povinné školní docházky, ani nezajišťují další postup vzdělávacím systémem a nejsou jeho součástí.

Šetření mělo mimo jiné za cíl přispět k vyššímu začlenění dětí do vzdělávání, a i když kdy k němu v konkrétních případech skutečně vedlo (zejména v některých regionech), v celkovém meziročním srovnání údajů MV o uprchlících s DO a počtů žáků ze zářijových školských zahajovacích výkazů není v září 2024 oproti roku 2023 pozorovatelný zásadní rozdíl směrem k vyššímu poměru scholarizovaných dětí.

Jazyková příprava v základních školách

Jazyková příprava ZŠ 2024	Žáci celkem	Nedostatečná znalost češtiny	Nárok na jazykovou přípravu	Účast na jazykové přípravě
Cizinci celkem	74 355	16 325	16 579	12 866
Občané ČR	928 105	331	0	81
CELKEM	1 002 460	16 656	16 579	12 947

Tabulka: data MŠMT, tabulka Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty

Zásadním instrumentem integrace dětí s odlišným jazykem ve školách je jazyková příprava (JP), která v posledních letech zaznamenala značné změny a rozšíření (poslední navýšení rozsahu na až 400 hodin).

Ve výkazech se také v posledních letech objevila nově zavedená kategorie žáků s nedostatečnou znalostí českého jazyka, která je nezávislá na státním občanství a její zavedení jde v duchu potřebných změn směrem k prioritizaci potřeb dětí a sjednocování forem podpory nezávisle na typu pobytu či občanství. I když tito další žáci s OMJ mohou čerpat i jazykovou přípravu, nemají na ni nárok a mohou pouze doplnit volná místa v existujících skupinách pro jazykovou přípravu – tomu odpovídá skutečnost, že se mezi podpořenými v rámci JP sice objevili i žáci s českým občanstvím, nicméně šlo pouze o několik desítek dětí.

K září 2024 čerpalo jazykovou přípravu v ZŠ bezmála 13 tisíc dětí. Jedná se o velký nárůst oproti roku stavu na jaře 2023, kdy to bylo pouze 5 642 dětí, tedy méně než polovina současného stavu. Zvýšil se také počet dětí vykázaných jako žáci s nedostatečnou znalostí češtiny z 8 783 na 16 656.

Postupné zvyšování dostupnosti jazykové přípravy lze přičíst mimo jiné tomu, že školy si zvykají na jazykovou přípravu jako na standardní součást vzdělávacího procesu a nacházejí cesty k zajištění organizace výuky češtiny jako druhého jazyka.

Jazyková příprava na středních školách

U středních škol též došlo k 1. 9. 2024 k navýšení maximálního rozsahu jazykové přípravy na až 400 hodin, situace je zde však problematičtější, v neposlední řadě proto, že statistické údaje o JP se u středních škol doposud centrálně nesbírají. Přesné počty žáků podpořených jazykovou přípravou tedy nejsou známy. Prakticky jediný údaj, který je v této věci k dispozici, jsou informace o školách určených pro poskytování jazykové přípravy. V tomto ukazateli v posledním roce došlo k propadu celkového počtu určených škol. Za ten je přitom zodpovědná zejména Praha, kde byl počet určených škol skokově snížen ze 44 na 8. Ke značnému poklesu došlo i v Jihomoravském kraji (z 19 na 10), tedy v dalším z regionů s nejvyšším zastoupením migrantů. Výrazné navýšení počtu určených škol zaznamenaly naopak např. Královéhradecký kraj (ze 3 na 13), Středočeský kraj nebo Kraj Vysočina.

Zajímavým ukazatelem může být počet žáků na jednu určenou školu – celorepublikový průměr je 190, zatímco v Jihomoravském kraji připadalo na jednu školu 393 žáků cizinců a Praze činí tento počet dokonce 768 žáků. Je samozřejmě na místě vzít v úvahu i regionální specifika, geografické vzdálenosti a dopravní dostupnost, i tak je však zjevné, že minimálně v některých regionech kapacita jazykové přípravy neodpovídá pokrytí potřeb cílové skupiny ani při současné nízké míře integrace žáků cizinců ve středních školách.

U středních škol lze tedy důvodně předpokládat výrazně nižší dostupnost jazykové přípravy než u škol základních, přičemž součástí problému je i to, že řada uchazečů s potřebou podpory v jazyce se do středních škol přes přijímací řízení vůbec nedostává – více v tématické zprávě Přechod na střední školy u migrantů včetně uprchlíků s dočasnou ochranou ve věku 15+.

KRAJ	Počet UA uprchlíků s DO v SŠ	Celkový počet žáků cizinců v SŠ	Počet určených SŠ 2023/2024	Počet určených SŠ 2024/2025	Rozdíl v počtu 2024/2025 a 2023/2024	Podíl počtu určených škol a počtu žáků cizinců
Hlavní město Praha	1 267	6 145	44	8	-36	768
Jihočeský kraj	487	1 156	9	9	0	128
Jihomoravský kraj	709	1 963	8	5	-3	393
Karlovarský kraj	271	795	19	10	-9	80
Kraj Vysočina	252	630	2	5	3	126
Královéhradecký kraj	373	858	3	13	10	66
Liberecký kraj	315	848	4	4	0	212
Moravskoslezský kraj	577	1 192	7	5	-2	238
Olomoucký kraj	269	598	2	3	1	199
Pardubický kraj	373	810	4	5	1	162
Plzeňský kraj	576	1 613	6	5	-1	323
Středočeský kraj	895	2 550	19	26	7	98
Ústecký kraj	547	1 437	5	5	0	287
Zlínský kraj	320	632	9	9	0	70
CELÁ ČR	7 193	21 227	141	112	-29	190

Tabulka: data MŠMT, tabulka META

Odkazy

Základní informace o ukrajinské problematice v regionálním školství; MŠMT (2024), Č.j.: MSMT-8183/2024-2 edu.cz/wp-content/uploads/2024/12/Zprava-aktualni-pocty-ukrajinskyx-uprchilu-v-CR_2024_PODZIM.pdf

This material was created in partnership with the International Rescue Committee (IRC). The material expresses exclusively the views of the META, o. p. s. and can not be identified with the official stance of the IRC.